

Danko
Zelić

Pokrovi svjetlonosnom

PAVUŠA VEŽIĆ – MILENKO LONČAR

HOČ TIGMEN – *Ciboriji ranoga srednjeg vijeka na tlu Istre i Dalmacije*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2009., 335 str.

ISBN 978-953-7237-48-6

Temu koja ga je zaokupljala niz godina i čijem je poznavanju pružio iznimno kvalitetne doprinose, Pavuša Vežić je zaokružio monografskim djelom koje, istaknimo to već na početku ovog prikaza, držimo uzornim primjerom integralne obrade i objave uistinu impresivnog korpusa spomenika, reprezentativnog segmenta ranosrednjovjekovne spomeničke baštine.

Za naslov knjige odabrane su početne riječi natpisa na novigradskom ciboriju: *Hoc tigmen lucefluo almoque baptisterio...* (Ovaj pokrov svjetlonosnoj i hraniteljskoj krstionici...) U toj poetskoj slici kao da su nagoviještene osnovne koordinate Vežićevih istraživanja, usmjerenih ne samo na funkcije, arhitektoniku i skulpturalnu obradu spomenika, nego i na njihovu simboliku, liturgijske funkcije, ali i višestruke povijesne konotacije.

Ciboriji su nedvojbeno simbolički najistaknutiji i oblikovno najkarakterističniji dijelovi liturgijskih instalacija crkvenih zdanja ranog srednjovjekovlja. Autor čitatelja uvodi u knjigu kratkom rekapitulacijom postanka i razvoja ciborija, od ishodišta u srodnim antičkim konstrukcijama do resemantizacije oblika u ranokršćanskom razdoblju, potkrepljujući svoje tvrdnje saznanjima iz dokumentarnih izvora i sačuvanim spomenicima na širem europskom prostoru, s posebnim obzirom na spomenike sjeverne Italije. Ukazuje se na osnovnu razdiobu po funkciji – krstioničke i oltarne ciborije. Uvod uključuje i poglavlje o konstrukcijama ciborija, važno stoga što su upravo spoznaje dobivene proučavanjem arhitektonske strukture i

tehničko-tehnoloških rješenja izvedbe autoru omogućile da mnoge fragmente kamene plastike iz zamašnog korpusa ranosrednjovjekovne skulpture pouzdano odredi kao dijelove ciborija, odnosno potvrdi ili opovrgne pretpostavke koje su u tom smislu iznošene u literaturi.

Korpus ciborija obuhvaća šezdesetak, mahom fragmentarno sačuvanih ciborija nastalih u vremenu od 8. do 11. stoljeća na tlu antičkih pokrajina Istre i Dalmacije, u današnjoj Hrvatskoj i Crnoj Gori, podijeljenih u dvije odijeljene cjeline, prema dva osnovna tipa te vrste spomenika. Skupini šesterostranih ciborija koji su natkrivali krsne zdence pripadaju poznati spomenici iz Novigrada, Pule, Raba, Galovca i Biskupije kod Knina. Znatno je brojnija skupina od pedesetak spomenika koju tvore četverostrani ciboriji. Premda im sâm oblik ne isključuje krstioničku namjenu, četverostrani su ciboriji u najvećem broju slučajeva podizani iznad oltara. Krećući se od sjevera prema jugu, svaki je pojedini spomenik u knjizi pomno prikazan riječima i slikama te analiziran kao arheološki predmet, kao umjetničko djelo i kao povijesni spomenik. Na temelju svih nabrojanih pokazatelja autor izvodi zaključke o dataciji i "autorstvu", tj. ulazi u problem definiranja tvorca, odnosno radionica. Uz ravnomjerno raspoređene nalaze vezane uz gradove na cijelom promatranom prostoru, karakteristično je postojanje većih skupina ciborija u Zadru, Splitu i Solinu te u Dubrovniku i Boki.

U zaključnom poglavlju autor prije svega ukazuje na brojnost ciborija: postojeća karta rasprostranjenosti u novije je doba osjetno napućena novim nalazima, dobrim dijelom i njegovom zaslugom. Važnost neposrednog konteksta u kojima su nastajali ciboriji ogleđa se u karakteru skulpturalne artikulacije i repertoaru ukrasa, ali i činjenici da su svojim natpisima vezani uz duhovnost, a nerijetko i uz stvarne povijesne osobe svog doba: careve, biskupe, gradske uglednike... Naglašavajući da je više od polovice evidentiranih ciborija izvorno načinjeno za rano-kršćanske građevine, tj. da su ciboriji u svim tim slučajevima izravni pokazatelji kontinuiteta kulturnih mjesta, autor zaključuje da je u formativnom razdoblju srednjovjekovnog života ključnu ulogu imala upravo lokalna, ranokršćanska baština. S obzirom na vremenski raspon u kojem nastaju monografijom obuhvaćeni spomenici (od 8. do 11. stoljeća), ističe da je na njima moguće očitati pripadnost dvama velikim razdobljima srednjovjekovne umjetnosti – predromaničkoj umjetnosti karolinške inspiracije i ranoromaničkoj umjetnosti – ali i nazočnost bizantskih likovnih tradicija. Osim tih partikularnih karakteristika, podrobno razmatranih u svjetlu problematike predložaka, radionica i utjecaja, autor pridaje i punu pozornost stanovitim srodnostima između spomenika koji nastaju u različitim prostornim kontekstima, primjerice, kad je riječ o prvim desetljećima 9. stoljeća, vezama u klesarskoj proizvodnji između Zadra s jedne strane, te Dubrovnika i Kotora s druge, ukazujući time ujedno i na pravac daljnjih istraživanja i tumačenja građe.

Istražujući ciborije, Vežić je dragocjenog suradnika za egzegezu latinskih tekstova njihovih natpisa našao u klasičnom filologu

Milenku Lončaru. Uvrštavanjem Lončarova teksta naslovljenog *Munusculum quod voveram. Čitajući natpise*, svojevrsne, kako je zapisano u uvodu “knjige u knjizi”, interdisciplinarnost istraživanja, koja u humanističkim znanostima nerijetko ostaje na deklarativnoj razini, dovedena je tako do svoje logične konzekvence. Osim tekstova na ciborijima u Novigradu, zadarskom ciboriju prokonzula Grgura, ciborija u Bijaćima i Ulcinju, Lončarove raščlambe obuhvaćaju i natpise na ciboriju u Cividaleu i Višeslavovoj krstionici.

Knjiga HOC TIGMEN monumentalno je djelo ne samo sadržajem nego i formatom. Istančano i iznimno funkcionalno vizualno oblikovanje potpisao je Antun Travirka, ujedno i urednik edicije. Vrhunski odabir i kvaliteta slikovnih priloga – fotografija (Zoran Alajbeg, Živko Bačić, Pavuša Vežić i dr.), crteža i grafičkih rekonstrukcija (P. Vežić, Vinko Bakulić i dr.). Naposljetku, knjiga je opremljena svim pomagalima koje čitatelj može poželjeti – zasebnim katalogom spomenika i glosarijem (Ana Mišković), popisom literature i ilustracija, sažetkom na engleskom jeziku te kazalima.

Zaključno, u knjizi nas se, osim kvalitete tretmana same građe, najviše dojmila metodičnost autorova pristupa i upravo uzoran način na koji se, uz puno uvažavanje pret hodno iznijetih mišljenja, pa i onih osporenih, izlaže historijat istraživanja, odnosno slijed spoznavanja pojedinih spomenika i povijesnoumjetničkih problema. Kao autor kojem je strano isticanje vlastitoga autorskog ega, Pavuša Vežić je doista u prvi plan postavio ciborije; govoreći o njima, dao im je da i sami progovore svojim oblicima i likovnim kvalitetama, svojom simbolikom, svojom povijesnošću. ×

